

Ruh/beden hakkında felsefi tartışmaların önemli başlangıcı, 17. yüzyılda René Descartes'ın tartışmalarından ve onun şüpheciliğinden doğmuştur. Bu yüzyılın bakışı tam olarak, saat gibi işleyen mekanik bir evrendir. Descartes döneminde mekanik dünya görüşü, Tanrı'nın bir ihsanı olarak görülüyordu.

[1]

Newton'un dinamik felsefesinin tersine, Descartes'ın mekanikti. Descartes felsefeye fizikötesiyle başlayarak bu konuda süregelen kalıpların dışına çıkmıştır. Ona göre, Platon ve Aristoteles'ten sonra gelenler, onların söylediğinden daha iyi şeyler aramadılar. Sadece ünlü felsefecilerin düşüncelerini izlemekle yetindiler. Ama Descartes'a göre Aristoteles'in yazılarının anlamı bozulmuş ve değiştirilmişti, hatta Aristoteles tekrar dünyaya gelecek olsa yazıların kendine ait olduğunu anlayamazdı. Bu nedenle yeni bir felsefe yaratmak gerekiyordu.

[2]

Ama onda farklı olarak derin bir şüphecilik vardı. Bu nedenle de felsefecileri iki gruba ayırıyordu: şüpheciler ve kesinlikçiler. Kendisi şüpheciler grubundaydı. Kendi şüpheciliğini en iyi su cümlelerinden anlayabiliriz:

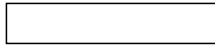
*"...Hayatımızın devamlı bir uyku olmadığından, duyular aracılığıyla öğrendiğimiz bütün şeylerin uyuduğumuz zaman olduğu gibi şimdi de yanlış olmadığından nasıl emin olabilirsiniz? [3]
...Bütün hayatım boyunca rüya görüp görmediğimden, zihnime ancak duyular yolu ile girdiğini sandığım bütün fikirlerin, tıpkı uyuduğum, gözlerim kapalı, kulaklarım tıkalı olduğu, hülâsa duyularımdan hiçbirinin ilişkisi olmadığı zaman zihnimde tekabül eden fikirler gibi zihnimde kendiliğinden şüphe etmeye varacağım. Dolayısıyla da yalnız dünyada siz var mısınız, yer var mı, güneş var mı diye şüphe etmekle kalmayacağım; fakat gözlerim var mı, kulaklarım var mı, bir vücudum var mı, hatta sizinle konuşuyor muyum, siz benimle konuşuyor musunuz diye de şüphe edeceğim... Görüyorsunuz ki, bilgisi ancak duyular yolu ile gelen bütün şeylerden haklı olarak şüphe edebilirsiniz; fakat şüphenizden de şüphe edebilir misiniz? Şüphe ediyor muyum, etmiyor muyum diye şüphe içinde kalabilir misiniz?"*

[4]

(Gazali şüpheciliği ile olan benzerliğine dikkat ediniz!).

Descartes'a göre, üç temel cevher dünyayı oluşturuyordu: Tanrı, ruh ya da zihin ve madde. Bunlardan ruh ve madde sonu olanı, Tanrı ise sonsuz cevheri oluşturuyordu. Madde "uzamı olan şey/res extensa", ruh ise "düşünen şey/res cogitans"tır. Ben dediğimiz düşünen şey,

bedenden ayrıdır ve ondan bağımsız var olabilir. Yani, Descartes ruh ve bedeni birbirinden farklı ya da ayrı olarak düşünür. Birbirlerinin üzerlerine doğrudan etkileri olmaz. Descartes bunlardan birinin diğerine fiziksel bir etki yapabileceğini her zaman reddetmiş ve onlar arasında adeta mekanik bir ayırım yapmıştır. Aralarındaki bağlantı sorununu ise araya Tanrıyı yerleştirerek çözer. Tanrı, birliği sağlayan dolaylı bir bağıdır. Bu şekilde beden ve zihindeki değişiklikler birbirine karşılık gelir. Ruhta istekler ve niyetler varsa, bunların maddi karşılıkları da bedende ortaya çıkar. [\[5\]](#)

Descartes'te Zihin/Us ve Bilinç Kelimeleri

Ruh ve zihin/us sözcüklerinin birbiri yerine kullanılabileceği	Meditasyonlar, Descartes'ın
--	-----------------------------

Descartes, zihnin maddeden bağımsız olup olmadığını, fiziksel mi yoksa fizik dışı bir uzantı mı olduğu, karar verme sonucu mu olduğu veya karar verici mi olduğunu çok geniş olarak sorgulamıştır. Her şeyden kuşkulanmak gerektiğini söyleyerek, yalnızca olduğu haliyle düşünceden yola çıkmak zorunda olduğumuzu ifade eder; bu mutlak bir başlangıçtır. Böylece, bütün belirlenimlerin reddedilmesini *felsefenin ilk koşulu* yapar. Önceden sahip olduğumuz bütün kanı ve fikirleri reddedip düşüncenin kendisinden yola çıkarak, ilk elden sağlam bir çıkarım yapmayı ister:

“Böylece, hakkında herhangi bir kuşku duyabileceğimiz her şeyi reddettiğimiz ya da yanlış olarak kabul ettiğimiz için, hiçbir Tanrının, hiçbir semanın, hiçbir cismin var olmadığını varsaymamız kolaydır. Çünkü düşünen şeyin var olmadığını söylemek çelişki olur. O halde, ‘Düşünüyorum, öyleyse varım’ bilgisi, her şeyden önce ulaştığımız ve düzenli bir şekilde felsefe

yapan herkese kendini sunan en kesin gerçektir. Bu, ruhun niteliğini ve bedenden ayrı olduğunu anlamanın en iyi yoludur... [6]

Yani, düşünce her şeyden önce gelir. Daha sonraki belirleniş varlığın belirlenimidir. “Düşünüyorum”, doğrudan benim varlığımı gerektirir, varlığın belirlenimi “Ben”dedir. Böylece, *cogito, ergo sum/düşünüyorum, öyleyse varım* ifadesinde, düşünce ile varlığı bir arada buluruz. Descartes’a göre: “Burada hiçbir çıkarsama yoktur. Çünkü öyle bir çıkarsamanın var olabilmesi için öncülün ‘her düşünen vardır’ olması gerekir.” Yani, burada kullanılan “öyleyse” çıkarsamada kullanılanla aynı anlamda değildir. Descartes’ın “Düşünüyorum, öyleyse varım” özdeyişi, *balıklara bisiklet gerekmez* demek gibi apaçık ve sıradan bir şey gibidir. ‘*Düşünüyorum, öyleyse varım*’ özdeyişi Augustinus (MS 354–433) tarafından kullanıldığından, buna bir yenilik olarak bakmayanlar da vardır.

[7]

Cogito’nun esasen dört bileşeni vardır; düşünüyorum ve bu bağlamda etkinim; bir var oluşum var; bu var oluş ancak zaman içinde ve edilgin bir ben’in var oluşu gibi belirlenebilir; şu halde ben, kendi öz düşünme etkinliğini, bunu etkileyen bir başkası gibi görmek zorunda olan, edilgin bir ben olarak belirlenmişim. [8]

Descartes’ın bu ifadesi bir önermedir. Önerme, herhangi bir yargı bildiren veya hakkında “doğru mu, yanlış mı?” sorusu sorulabilen ifadelerdir. Bu önermeye karşılık başka önermelerde ortaya atılmıştır. Descartes’ın çoğu fikrine karşı çıkan Pierre Gassendi (1592-1655), “şunu da söyleyemez miydik?” diye sorar: “Bilincim tarafından aldatılıyorum, öyleyse varım ya da öyleyse aldaniyorum.” Descartes bu itirazın düşünölmeye değeri olduğunu belirtmesine rağmen, burada korunması gereken şey içerik değil yalnızca “ben” olduğu için söz konusu itirazı reddeder ve şöyle devam eder:

“Ama ben düşünmeden, bilincinde olduğumuz ölçüde, bilinçli olarak içimizde yer alan her şeyi anlıyorum; dolayısıyla irade, kavrayış, hatta duygular düşünceyle özdeştir. ‘Görüyorum’ ya da ‘yürüyorum’ deyip arkasından ‘öyleyse varım’ dersem ve burada bedenle ilgili olan görme ve yürümeyi kastedersen, sonuç mutlak olarak kesin değildir, çünkü rüyada sık sık olduğu gibi gözümü açmadan ve yerimden kıpırdamadan da görüp yürüdüğümü hayal edebilirim, hatta bedenim olmadığını farz etsem bile bunu yapabilirim.” [9]

Yani, Descartes'a göre düşünce bedenden daha kesindir. Dünya ve ben var olmasam da onun var olduğu yargısına varabilirim. *Kurallar*'da öznel biliş ile asli gerçeklik arasında kesin bir ayrım yaparak şunu kabul eder: "Şeyleri, bilincimizde onlara denk düşen düzene göre düşündüğümüz zaman, gerçeklikte nasıl var olduklarına göre" düşündüğümüzde olduğundan farklı görebiliriz. Öznel biliş ile nesnel gerçeklik arasındaki açık ise Tanrının varlığının kanıtlanmasıyla kapatılır.

Descartes algıların kaynağı olan dış dünyayı da düşünmeye başlar: "Yalnızca kendisini kesin olarak bilen bilinç artık bilgisini genişletmeye çalışır ve birçok şeye ilişkin kavrayışları olduğunu görür-dışarıdaki benzer bir şeyin onlara karşılık geldiğini kabul ya da reddetmediği sürece, bilinç bu kavrayışlarda kendi kendini aldatmış değildir." Kavrayışlarda aldanma ancak dışsal var oluşla ilgili olarak anlam taşır: "Bilinç dışsal kavrayışlara da ulaşır ve bunlardan apaçık kanıtlar elde eder; örneğin bir üçgenin üç açısının toplamının iki dik açının toplamına eşit olduğu, başka kavrayışlardan tartışılmaz şekilde çıkan bir kavrayıştır. Ama böyle şeylerin gerçekten var olup olmadığını düşünmeye başlayınca kuşku ortaya çıkar." [\[10\]](#)

Sinir sisteminin ve organların yapısını da yorumlayan Descartes, bu yapıların *basit* olduğunu düşünüyordu. Kendisinin gözlem yapabildiği düzeyde, kalp ve beyinde, kaslarda olup biten her şey temel mekanik "itme-çekme" işlemlerinden başka bir hareket ortaya koymamaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla, sinir sisteminin düşünce, dil ve davranış yeteneklerini oluşturabilecek karmaşıklığa sahip olmadığını düşünmüştür: "hayatta karşılaşılabileceğimiz her duruma" insanın sonsuz çeşitlilikte yanıt vermesini sağlamaya yetecek sayıda farklı parça içeren bir fiziksel mekanizmanın imkânsız olduğunu belirtir. Kendi ifadesi ile bedene baktığında "*düşünce içeren bir şeyin kokusunu alamadığından*

/

nihil prorsus in ea reperio quod redoleat cogitationem
, bedenden ayrı bir varlığa gereksinim duyduğunu belirtir.

[\[11\]](#)

Yani bedeni, tüm davranışları oluşturacak yeterlilikte görmez.

Descartes'ın bakış açısına göre, kan parçacıkları beyine ulaşarak onu besler. Oysaki ince kan parçacıkları beyinde farklı parçacıklara dönüştürülerek, beyin ve omurilik sinirlerinde iletim için kullanılır. Küçük parçacıkların bu farklı türleri kanda bulunur ve bu *canlandırıcı ruh* olarak adlandırılır. Descartes yaklaşık 20 yaşlarındayken sinir sistemi anatomisini canlılarda incelemeye başlamıştı. Kendisi sinirleri çift dış kılıfı olan "boş tüpler" olarak tanımlamıştır. İç ve dış kılıfları beynin iç ve dış zarının devamıydı. Her sinir tüpü merkezi uzunlamasına uzanan liflerden oluşan bir ilik içeriyordu. Beyinden çıkıp gelen canlandırıcı ruh (kandan gelen iyi yapılu uçucu parçacıklar) hareketiyle sarılıydılar. Ona göre, sinirlerde iletilen parçacıklar kaynağını kalpten alır. Bu parçacıkların iletimi sinirlerin son kısımlarında kaslara doğrudur. Descartes'ın bakış açısı Galen'inkine benzer ve kalpten beyne ulaşan parçacıklar dönüşüme uğrayarak sinirler yoluyla hareketin iletimi sağlar. Galen ve öğrencilerinin bakış açısında, kalpten çıkan

vital pneuma beyinde psişik

pneuma

'ya dönüşerek beyin ve omurilikten kaslara hareket iletimi için kullanıyordu. Ruhun işlevi ise Aristoteles'in ruhuna göre epey azalmıştır. Geleneksel devinimsel ruh sahneden çekilir ve rasyonel ruha sadece musluğun başında bekleme işi kalır. Bedendeki suların akışına, can ruhları/canlandırıcı ruhlar (

les esprits animaux/animal spirits

) yoldaşlık eder. Hareketin niceliğini etkilemeden onları uygun şekilde yönlendirir.

[12]

[1] Descartes R. Felsefenin İlkeleri. Say Yay. Çev: M.Akın,1998; 66.

[2] Descartes R. Felsefenin İlkeleri. Say Yay. Çev: M.Akın,1998;8, 10-11

[3] Descartes R. Tabiat Işığı ile Hakikat Arama. Çev: M.Karasan. MEB yay. S:19-20, Ankara 1946.

[4] Descartes R. İlk Felsefe Üzerine, Metafizik Düşünceler. S:22-23, Çev:M.Karasan, Maarif Mat.Ankara 1945

[5] Hegel's Lectures on the history of philosophy. Vol 3, Humanities Press, 1983, s:221-252.

[6] Descartes R. Felsefenin İlkeleri. Say Yay. Çev: M.Akın,1998;59.

[7] Cogito. Öyleyse Descartes. Peter Markie, Cogito ve Önemi. Yapı Kredi Yayınları 1997;10: 214

[8] Deleuze G ve Guattari F. Felsefe Nedir? YKY. Çev: T.İlgaz. 6.Baskı, 2001;36.

[9] Descartes F. Felsefenin İlkeleri. Say Yay. Çev: M.Akın,1998;57-58.

[10] Descartes. Felsefenin İlkeleri. P.I.13 s:3-4

[11] Trusted J. Fizik ve Metafizik. İnsan Yay. 1995, İstanbul. S:104

[12] Bennett MR. The early history of the synapse: from Plato to Sherrington. Brain Research Bulletin 1999;50: 95-118